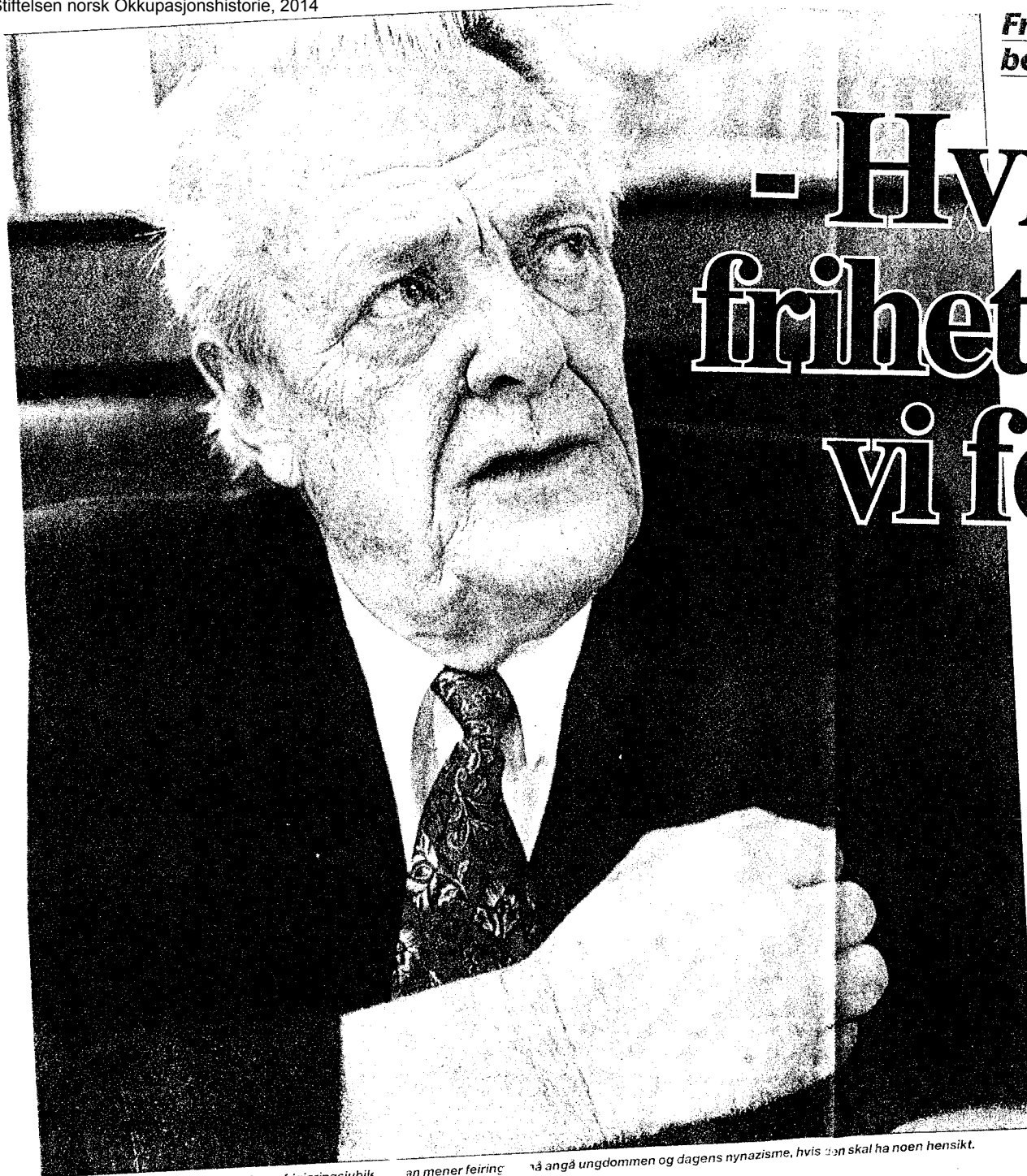

**Frigjøringsjubileet
bekymrer Erik Bye:**

- Hvilken frihet skal vi feire?

- Jeg gruer meg til dette frigjøringsjubileet. Hvis det ikke peker fremover på en måte som gjør inntrykk på ungdommen, vet jeg sannelig ikke om vi har noe å feire.

JAN E. HANSEN

- Da får heller 50-årsminnet bli en pri-
vatsak for den enkelte. Hvis dette ikke
berører unge mennesker, kan vi like gjerne
gå ut i skogen og ha vår egen minne-
stund. Det ville også være det letteste,
sier en tydelig nedslått Erik Bye.

- Debatten om gammel og ny nazisme
plager meg. I det hele tatt dette misfor-
holdet mellom en akademisk måling av
hvor mye krig vi «egentlig» hadde i Nor-
ge, og en heller feig taushet om den bøl-
gen av rasisme og ny-nazisme som er
over oss. Det gjør meg vondt å snakke
om dette før et frigjøringsjubileum. Men
jeg kan ikke sitte hjemme og grine.

Dette sier NRK-veteranen som mange
identifiserer med norsk krigshistorie,
selv om han bare var 19 år gammel Mil-
org-sersjant da Norge ble befridd fra
nazismens åk for 50 år siden. Med sin
TV-journalistikk kastet han tidlig et
sterkere lys både over sjøfolkens krigs-
skjebne og krigsinvalidenes etterkrigs-
strev. I dag er han sjeleglad for NRKs do-
kumentarserie «Evig heder» om han-
delslåten i krig. Han er rørt over å være
invitert til å delta under frigjørings-
markeringen i Hammerfest, har sagt ja
til å delta i Oslo og Falstadskogen også, men
har ingen motforestillinger i forhold til

denne tiden som jubileet skal feires i.

Vi har sagt at vi minnes krigen for at
det ikke skal skje igjen. Vi sier at vi feirer
1945 fordi det ble slutt på krigen. Da må
ungdommen få spørre seg hvilken krig vi
snakker om. De ser på oss gamle som at
vi ikke er ferdige med den. Den fortset-
ter inne i oss. De har rett i videre for-
stand også. Det som ikke måtte skje
igjen, det har skjedd igjen og igjen over
alt i verden. Faren er like om hjørnet for
oss. I dag er det krig i Bosnia. I alle euro-
peiske land vokser nazismen frem igjen i
nye ungdomsmiljøer. Skal da vår egen
ungdom sitte og se på at vi krangler om
den gamle krigen, samtidig som vi feirer
noe vi kaller friheten? Hvilken frihet? Er
det ikke en fortsatt motstandskamp vi
må mane til? Frihet er ingenting, hvis
den ikke kan vinnes hver dag!

Forrige ukes «Holmgang» i TV2 gjorde
sitt til at Erik Bye kjente betenkelig-
hetene som en frysning på ryggen, som
han selv formulerer det. En debatt om
Kjell Fjørtofts nye bok, «De som tapte
krigen», ble for ham et ubehagelig møte
med en krig som ikke er over. Han hadde
mest lyst til å forlate studio.

- Jeg følte meg krigsskadet der jeg
satt. Jeg tenkte: Hva må ungdommen
tro når de ser sånne gamle krigere på
skjermen med tårer av is i øynene? Der
satt det en frontkjemper og noen mot-
standsfolk, og så handlet debatten om
hvem som vant eller tapte krigen, og
med hvilken rett. Hvem er vinner og ta-
per, når menneskeheten har fornedret
seg? En ting er at problemet virker hjer-
teskjærende så lenge etterpå, det sier
noe om hvor dypt de sårene sitter. En
annen ting er at det ikke sier ung-
dommen noe som helst om den brutali-
seringen som foregikk den gangen, og
som fortsatt foregår! Jeg får følelsen av

**» Faren er like om hjørnet
for oss. I dag er det krig i Bos-
nia. I alle europeiske land
vokser nazismen frem igjen i
nye ungdomsmiljøer. »**

at vi reduserer krigen til et hestevedde-
løp, hvor det gjaldt å satse riktig eller
galt. Det fører oss inn i en relativisering
som gir et falskt og farlig bilde av nazis-
men. Det er for svingende nazismens an-
sikt dette handler om! Det er et ansikt vi
aldri må tillate oss å sminke. Det er et
ansikt vi ikke må betrakte gjennom et
slør av prating om hvor ille det var eller
ikke var i Norge. Det skygger for det vik-
tigste: Hvor kom denne volden fra? Hvor
kommer den fra i dag?

- Men vi slapp billigere enn andre eu-
ropeere?

- Ja, jeg er enig med Thorleif Øisang i
at det var dem som hadde det verre. Vi
var ariere, vet du, vi ble ikke betraktet
som undermennesker. Men så må vi be-
sinne oss. Det blir sagt at vi ikke var i
krig, at vi bare var okkupert. Men et ok-
kupert land er i krig med okkupanten,
det sier seg selv! Fem slike år skaper tra-
giske skjebner på alle fronter. Enhver
motstandsmann skammer seg over den

ADVARET: Erik Bye er bekymret foran frigjøringsjubileet. Han mener feiringen må angå ungdommen og dagens nynazisme, hvis den skal ha noen hensikt.

Er det ikke en fortsatt motstandskamp vi må mane til? Frihet er ingenting, hvis den ikke kan vinnes hver dag!

behandling enkelte uskyldige NS-barn og tyskerbarn fikk etter krigen. Primitive hevn gjerninger begås gjerne av dem som har opplevd minst. Ofte er det også de som snakker mest brautende om krigen. Da får jeg lyst til å gråte.

Hvordan vil du oppsummere verdenskrigen i Norge?

Herregud, våre jøder fikk en grusom behandling. Våre krigsfanger ble utsatt for tortur og henrettelser. Vårt kulturliv var under streng sensur, våre åndsbekkere under overvåkning. Våre lærere og prester, som sto under et voldsomt press, førte sin egen krig, nemlig mot nazifisering av vår ungdom. En helt avgjørende innsats! Tusenvis av nordmenn var på flukt, grenseløser var i daglig fare, familier satt hjemme i angst. Vi må ikke snakke om avbrenningen av Finnmark som om nordmenn ikke har visst hva krig er! Flere av våre byer ble brennet. Og når det gjelder 30 000 sjøfolk og angsten som preget deres pårørende, kan man bare begynne å regne sammen i hvilket omfang krigen rammet. Igjen er det dagens ungdom jeg tenker på. De må ikke få inntrykk av at vi satt i ro, mens okkupasjonssoldatene gikk relativt disiplinert rundt i gatene. Mange av dem som satt i ro, gjorde det av frykt for noe. De tyske soldatene var forresten livreddet for å bli sendt til østfronten, men de dro jo endel nordmenn frivillig.

Og slike sår trenger mer enn 50 år på å gro?

Jeg nevner dette for at ungdommen kanskje kan forstå at nazismen er et helvetes uvesen. Selv om kampen mot den ikke ble avgjort på norsk jord, og Adolf Hitler neppe fikk ødelagt nattesøvnen sin da han hørte at Erik Bye var blitt medlem av Milorg, var det nazismen vi kjempet mot. Litt mer svett tror jeg Hitler ble da han omsider forsto hva den norske handelsflåten utrettet. Javisst var vi i krig med nazismen! Alle hadde venner eller slektninger som bukket under i den kampen. Alle visste om noen

som kjempet på motsatt side. Mange av oss klarte ikke å snakke om det før det var gått ti-tyve år. Nå synes jeg det velter opp igjen, og det kjennes fryktelig sår at det skjer oppunder et frigjøringsjubileum.

Kan ikke ungdommen bli lei av å høre om krigen?

Jeg vil iallfall ikke at de skal trekke seg unna disse erfaringene, og bli voldsomme og ny-nazister bare fordi vi gamle ikke klarte å fremstille oss ordentlig nok. De må ikke få inntrykk av at norske krigsseilere eller motstandsfolk går rundt og føler seg som helter, eller at de sitter med hevtanker. Det er ikke sant.

Det handler om noe mye større enn en nabo som ble medlem av NS. Det handler om hvorfor det fortsatt ikke er noen kunst å finne bødler og torturister blant menneskene.

Rosemalingen av nazismen har bare én effekt på slikt folk, du ser det i ansiktene på dem som ennå har liv i seg til å bli intervjuet i TV-serien om handelsflåten: De blir tause. Hvis de ikke sprekker og begynner å grine. Ingen av dem har følt seg som helt. De er ikke ute etter noen bombastisk feiring av seg selv. De har bare en stor sorg i seg, en sorg over hva de har sett, sorg over menneskeslekten. Den frykter de! Det er smertefulle ting jeg snakker om nå, ikke stolte ting. Har du stått overfor jævelskapen, og måttet ta frem en sånn jævel i deg selv også, da vil du alltid være redd for den jævelen. Det handler om noe mye større enn en nabo som ble medlem av NS. Det handler om hvorfor det fortsatt ikke er noen kunst å finne bødler og torturister blant menneskene.

Erik Bye svelger.

Ennå er vi ikke friere enn at vi er bundet til andres ufrihet. Hvis det ikke er dette vi får sagt til dagens ungdom, vet jeg ikke om jeg har nerver til å feire noen frigjøring.

FRIGJØRINGSJUBILEUM

Stillheten
og bare den
vil jeg feire
her under graner.

Andre får gå
taktfast og taust
under de fjerrede
falmede faner.

Stemmer vil hviske
i vinden og si:
Bror, er du fri?
Ett etter ett
demrer ansikter frem

gjennom tåker.
Brått er de vekkt
alle med barnets trekk.
Bror, fant du hjem?
Fins det ennå noen
som våker?

Stillhet
er eneste svar
jeg kan gi.

For på jorden
er alt som før.
Mennesker martrer
og martres

dreper og dør.
Stemmene tier
som skrek ut sin smerte
langs avmaktens
stenete, sorgsvarte stier.
Mørket skal svøpe
sitt slør
rundt granenes stammer
og skjule
at røttene blør.

Men stillheten
den vil jeg feire.

ERIK BYE